

Multilitteracitet och åskådningsdialog med alla sinnen

Ikonen Essi / www.uskonnonopetus.fi

Denna text baserar sig på Marjo Räsänen's text Visuaalisen kulttuurin monilukutaito, som publicerats i stödmaterialet för bildkonsten av UBS 2016. Marjo Räsänen har granskat och godkänt texten. Översättningen till svenska har gjorts av Annika Östergård vid Kyrkostyrelsen.

Multilitteracitet inom den visuella kulturen

Visualiteten har en viktig ställning i nutidskulturen. Den visuella kulturens produkter riktar våra iakttagelser och formar vår uppfattning om världen och oss själva. De påverkar också hur vi ställer oss i dialog med varandra. Genom att utveckla multilitteracitet inom den visuella kulturen får vi bättre möjligheter att växelverka och påverka vår omgivning.

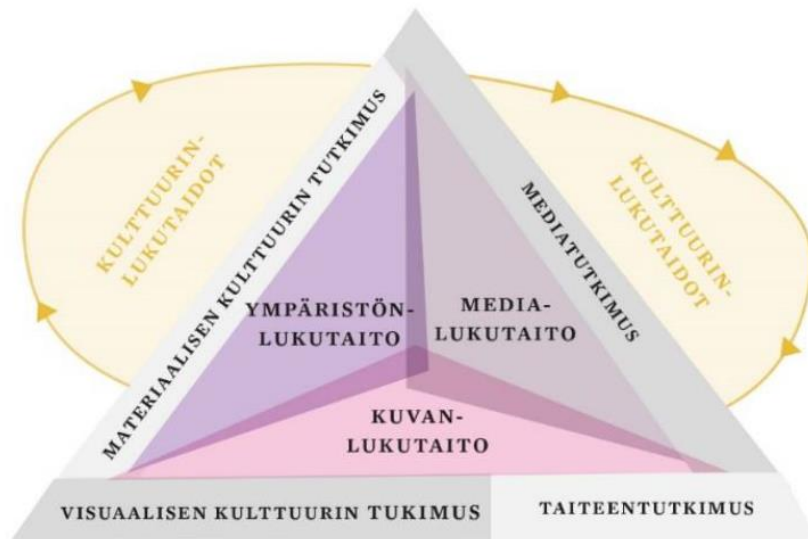
Vårt skolsystem har länge lagt stor vikt vid den skriftliga framställningen. I grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014 betonas allt mer betydelsen av olika slags kommunikation och färdigheter samt jämlikhet. Målet är **multilitteracitet**, som innebär förmåga att tolka, producera och analysera olika texter (ord, siffror, bilder, ljud, och rörelser samt kombinationer av dessa) samt förmåga att förstå hur olika kunskapsområden närmar sig och utforskar världen. Bakom detta ligger socialsemiotikens tanke om multimodalitet, det vill säga hur informationen behandlas via olika symbolsystem och utforskningsstrategier.

Numeral (Numeraalinen)
Verbal (Verbaalinen)
Kinestetisk (Kinesteettinen)
Auditiv (Audiitiivinen)
Visuell (Visuaalinen)

Bild 1. Multimodalitet i den socialsemiotiska och konstbaserade tolkningen. Räsänen 2015, s. 18

Inom den visuella kulturen kan man tala om tre litteraciteter, det vill säga läsfärdigheter. I alla litteraciteter betonas mottagarens upplevelse av bilden. **Bildlitteraciteten** används ofta som en allmän term i tolkningen av den visuella kulturens produkter. Ibland hänvisar begreppet endast till tvådimensionella bilder, särskilt till konstverk. I samband med naturmiljön, byggnader, föremål, kläder med mera talar man om **miljölitteracitet**. I **medielitteraciteten** betonas budskapets avsändare och verktyget.

Kulturell litteracitet (Kulttuurin lukutaidot)

Forskning om den materiella kulturen (Materiaalisen kulttuurin tutkimus)
 Medieforskning (Mediatutkimus)
 Forskning om den visuella kulturen (Visuaalisen kulttuurin tutkimus)
 Konstforskning (Taiteentutkimus)

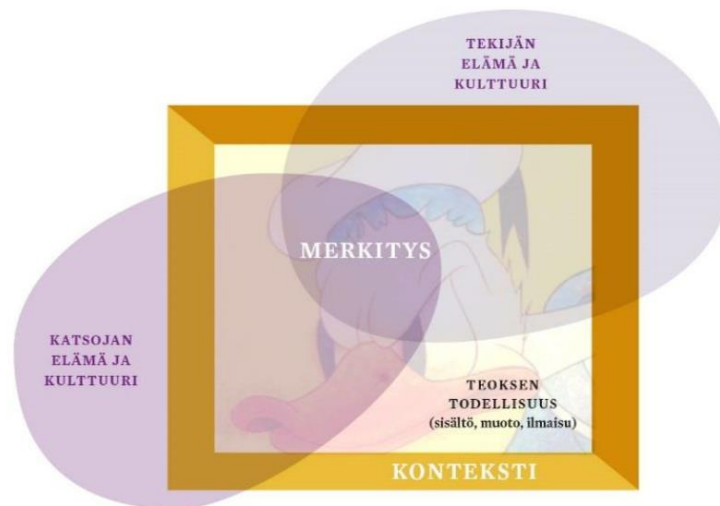
Miljölitteracitet (Ympäristönlukutaito)
 Medielitteracitet (Medialukutaito)
 Bildlitteracitet (Kuvanlukutaito)

Figur 2. Delområden för multilitteraciteten inom den visuella kulturen. Räsänen 2015, s. 185

I vår visualiserade kultur har bilderna i vår omgivning koppling alla undervisningsämnen. När man undersöker den visuella kulturen i religionsundervisningen utgår man från bildkulturen i elevernas egen religionstradition och granskar bilder i elevernas närmiljö ur religionsperspektiv. Från närmiljön blickar man ut i världen och granskar bildkulturerna i andra kulturer och religioner, liksom även konst och media ur religiöst perspektiv.

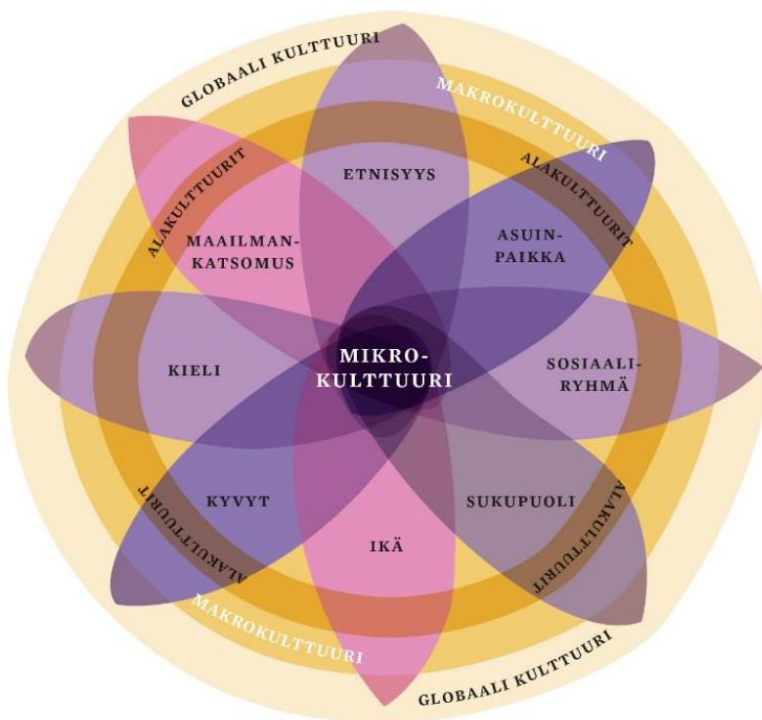
Mångfald i kultur och åskådning utgångspunkt i bildtolkningen

I multilitteraciteten inom den visuella kulturen ingår också förmågan att tolka bilder i förhållande till bildskaparens och betraktarens kulturidentiteter och värderingar. Multilitteraciteten hjälper oss att förstå många olika former av kulturell kommunikation och utveckla förmåga att se saker ur många olika perspektiv. Dessa saker är viktiga för att vi ska kunna leva tillsammans i ett mångkulturellt och mångreligiöst samhälle. Multilitteracitet inom den visuella kulturen skapar alltså grund för en dialogisk interaktion mellan olika individer och grupper.

Bildskaparens liv och kultur (Tekijän elämä ja kulttuuri)
 Beträktarens liv och kultur (Katsojan elämä ja kulttuuri)
 Innebörd (Merkitys)
 Verkets verklighet (innehåll, form, uttryck) (Teoksen todellisuus [sisältö, muoto, ilmaisu])
 Kontext (Konteksti)

Bilden som bro mellan kulturer. Räsänen 2015, s. 168

”Mångkulturbloemman” illustrerar hur olika referensgrupper inverkar på individens erfarenheter och handlingsätt. Varje elev utvecklar en egen mikrokultur som växer fram i växelverkan med olika delkulturer. Dessa bygger på kön, ålder, språk, förmågor, social ställning, boningsplats, världsåskådning och etnisk tillhörighet. Individens kulturella identitet förändras ständigt och varierar i olika kontexter (t.ex. tid, plats, interaktionssituation). Man kan utgå från att vi alla redan är mångkulturella.

Global kultur (Globaali kulttuuri)
 Makrokultur (Makrokulttuuri)
 Subkulturer (Alakulttuurit)

Etnisk tillhörighet (Etnisyys)
 Boningsplats (Asuinpaikka)
 Socialgrupp (Sosiaaliryhmä)
 Kön (Sukupuoli)
 Ålder (Ikä)
 Förmågor (Kyvyt)
 Språk (Kieli)
 Världsåskådning (Maailmankatsomus)

Så skapas den kulturella identiteten. Räsänen 2015, s. 211

Med hjälp av mångkulturblomman kan eleverna studera vilken inverkan den visuella kulturen har i deras eget liv. Man kan också använda den som ett redskap när man granskar värderingar och föreställningar som de olika del- och subkulturerna förmedlar. Tillsammans med eleverna kan man bland annat studera det egna förhållandet till bilden utgående från världsåskådning, ålder eller kön. Med vems röst talar bilden, vems värderingar och trosföreställningar förmedlar den? Hur tolkas de religiösa symbolerna och hur förstår man dem i olika kontexter? Hurdana uppfattningar om religionerna och åskådningarna skapar bilderna? Genom att studera andras visuella symboler tillägnar sig eleverna nya sätt att uttrycka sig själva och påverka sitt liv.

Att granska olika gruppers visuella kultur är ett bra sätt att hjälpa eleverna att värdesätta den kulturella mångfalden. När man granskar både sändarens och mottagarens liv och tankar fungerar bilderna som en bro mellan individer och kulturer. Då man närmar sig saker utifrån andras omständigheter skapas en grund för ett världsmedborgarskap som respekterar de mänskliga rättigheterna. När eleverna lär sig att studera sin egen omgivning och nutidskonsten i förhållande till de visuella produkter som olika kulturella grupper skapat under olika tider, fördjupas deras personliga relation till konsten, den övriga visuella kulturen samt olika kulturers åskådningstraditioner.

Mot en helhetsbetonad bildtolkningsprocess

Materialet Utforska bilden tar fasta på en helhetsbetonad bildtolkningsprocess där identitetsarbetet och granskningen av den omgivande kulturen flätas samman. Arbetet med bilder leder till en dialog med bildskaparen och dennas värld samt skapar utrymme för en flerstämmig åskådningsdialog i elevgruppen. Bildproduktionen och bildtolkningen särskiljs inte från varandra, utan är parallella funktioner som stöder varandra. Genom att producera egna bilder märker eleverna hur tekniken och framställningssätten samt hur sändarens och mottagarens bakgrund inverkar på bildinnehållet och på hur bilderna uppfattas och tolkas. Den egna produktionen fördjupar alltså bildtolkningsprocessen och främjar djupinläringen.

I uppgifterna bekantar vi oss med olika slags bilduttryck och studerar olika mål för bildproduktionen. Med hjälp av uppgifterna funderar eleverna bland annat över bildernas roll för att stödja eller motarbeta de rådande värderingarna. Eleverna kan till exempel öva bildbearbetning genom att skapa ställningstagande bilder eller motreklam som kritiserar konsumtionsbruket. Man kan uttrycka sin egen åsikt exempelvis genom att omarbeta kända konsthistoriska verk. Genom att skapa bilder märker eleverna att även de kan påverka saker med hjälp av den visuella kulturen. Bildtolkningen ger möjlighet till att både njuta av bilder och utveckla kritiskt tänkande och aktivt medborgarskap.

Bilderna i materialet Utforska bilden har valts ut så att de på ett naturligt sätt öppnar upp de åskådningsrelaterade temana. Bilderna representerar till största delen kända verk inom den så kallade högkulturen. Det är emellertid lika viktigt att studera vardagliga bilder och elevernas egna bilder, eftersom de återspeglar värderingarna och funktionssätten hos kulturella och livsåskådningsbaserade grupper. När man i undervisningen utgår från bilder som har en mening för eleverna kan de dra nytta av sina egna styrkor och intressen när de deltar och påverkar.

Den modell för att utforska bilder som presenteras i materialet kan tillämpas också på andra bilder än de som finns i materialet. Uppgifterna leder stegvis till en djupare bildtolkningsprocess. Man kan också välja uppgifter utifrån elevgruppens behov och målen för lärandet.

Uppgiftstyper:

Uppgifterna **Upplev och beskriv** passar alla åldersgrupper och kräver inga särskilda kunskaper eller färdigheter. Bilden granskas med flera sinnen och man funderar över vilka tankar och känslor den väcker.

I uppgifterna **Utforska och tolka** undersöker man hur bildskaparens livssituation och mål har påverkat bilden och funderar över hur man själv förhåller sig till bilden och till det budskap den förmedlar.

I uppgifterna **Producera egna bilder** fördjupar man förståelsen av både bilden och sig själv genom att skapa en egen tolkning av bilden. Genom att utforska verken gemensamt fördjupas dialogen mellan personerna i gruppen.

Källor:

Ikonen, E. ja Putkonen, N. 2017 Kuvien käyttö uskonnonopetuksessa. I publikationen Iivonen, P. & Paulanto, V. (red.) Uudistuva uskonnonopetus. Helsingfors: Kirjapaja.

Kaartinen, T. 2015 (red.). Monilukutaito kaikki kaikessa. Tammerfors: Tampereen yliopiston normaalikoulu. Webbpublikation: <https://tampub.uta.fi/handle/10024/98047>

Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014. Helsingfors: Utbildningsstyrelsens webbpublikation:

http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf [hämtad 11.5.2017]

Räsänen, M. 2016 Visuaalisen kulttuurin monilukutaito. UBS2016 stödmaterial för bildkonsten. Edu.fi. Webbmateriel:

http://www.edu.fi/perusopetus/kuvataide/ops2016_tukimateriaalit/visuaalisen_kulttuurin_monilukutaito. [hämtad 11.5.2017]

Räsänen, M. 2015. Visuaalisen kulttuurin monilukukirja. Helsingfors: Aalto-universitetet.

Räsänen, M. 2008. Kuvakulttuurit ja integroiva taideopetus. Helsingfors: Konstindustriella högskolan.

Räsänen, M. 2000. Sillanrakentajat. Kokemuksellinen taiteen ymmärtäminen. Helsingfors: Konstindustriella högskola.

Bildkällor:

Scheman hämtade ur:

Räsänen, M. 2015. Visuaalisen kulttuurin monilukukirja. Helsinki: Aalto-yliopisto. Planering av scheman Marjo

Räsänen, grafiskt utförande Sanna-Reeta Meilahti.

Illustrationsbilder:

Antti Huotari, 2017.

Läs mer:

Räsänen, Marjo: [Mediernas konstbaserade multilitteracitet](#)

<http://mediataidekasvattaa.fi/sv/laromedel/vad-betyder-det/artikel-marjo-rasanen-mediernas-konstbaserade-multilitteracitet/>

[Materialet Utforska bilden](#)